

„Annotated X-Ray Bibliography 1896–1945 also containing some references on nuclear physics, radioactivity & nuclear medicine”

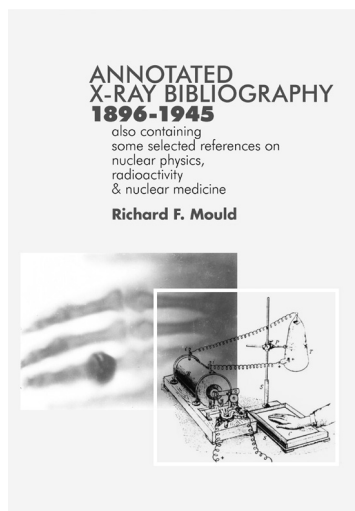
Richard F. Mould

Czasopismo *Nowotwory Journal of Oncology* istnieje od 1923 roku. Ukazuje się sześć razy w roku. Wydawane jest przez Polskie Towarzystwo Onkologiczne, Centrum Onkologii — Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie i Polskie Towarzystwo Chirurgii Onkologicznej. Redaktorem naczelnym jest prof. Edward Towpik, a Richard F. Mould, autor książki, jest jego współredaktorem.

Co jakiś czas czasopismo wydaje suplementy. W roku 2007 jako suplement ukazała się książka Richarda F. Moulda *Radium History Mosaic* (Mould 2007). Książka, o której mowa tym razem, jest uzupełnieniem historii radu, lecz ujęta została w formie bibliografii obejmującej zastosowanie promieni X w medycynie, poczynając od ich odkrycia przez Roentgena pod koniec roku 1895 aż do roku 1945 — roku zakończenia drugiej wojny światowej i początku ery atomowej. (Wypada zaznaczyć, że w *Nowotworach* publikowano prace recenzenta, w tym także artykuły, których współautorem był dr Mould. Autor recenzji zapoznawał się z tekstem bibliografii w trakcie jej powstawania i przekazywał dr. Mouldowi swoje uwagi).

Na wstępie przywołam nieco statystyki. Bibliografia, ułożona w porządku chronologicznym, liczy 210 stron. Po niej zamieszczono zajmującą jedną stronę listę *journal content lists*, 4 strony skrótów tytułów czasopism, 8-stronicowy glosariusz (szczególnie przydatny, gdy odnosi się do starszych i mniej znanych pojęć, jak np. *skiagraph* na określenie radiografu czy *dark light* — odnoszące się do promieniowania ultrafioletowego). Na końcu zamieszczono indeks nazwisk i indeks rzeczowy, z których każdy zajmuje po 27 stron.

Jednak nie należy dać się zwieść. Książka ta zawiera znacznie więcej niż zbiór źródeł i indeksów. Bibliografię rozpoczynają cztery rozdziały obejmujące sam rok 1896. Roz-

dział 1 podsumowuje karierę Wilhelma Roentgena; rozdział 2. opisuje pamiętne pierwsze 23 dni stycznia 1896 roku, które nastąpiły po tym, jak Roentgen wysłał 1. stycznia swoją pracę i fotografie dokumentujące odkrycie do swoich europejskich kolegów; rozdział 3. podsumowuje artykuły, które ukazały się w roku 1896 w czasopiśmie *Nature* (które były liczniejsze i bardziej szczegółowe niż w innych periodykach); w rozdziale 4. zamieszczono przedruk tekstu najprawdopodobniej pierwszej pracy pióra chirurga o medycznych zastosowaniach promieni X, napisanej przez amerykańskiego lekarza Williama Williamsa Keena, a opublikowanej w *McClure's Magazine* w kwietniu 1896.

Rozdziały od 5 do 10 obejmują kolejno lata: 1896–1899, 1900–1909, 1910–1919, 1920–1929, 1930–1939 oraz 1940–1945. W obrębie każdego roku autor wybrał zagadnienia, które tworzą osobne podrozdziały. W sumie rozdziały od 5. do 10. obejmują 350 podrozdziałów. Rzeczowe informacje zostały uzupełnione przez niezmiennie wnikliwe komentarze i uwagi dr. Moulda.

Na przykład rozdział 5., obejmujący lata 1896–1899, zawiera część poświęconą zastosowaniu radiografii w armii. Możemy się z niej dowiedzieć, że po raz pierwszy w wojsku promienie X zastosowano w marcu 1896 roku. Dokonał tego podpułkownik Giuseppe Alvaro ze Szpitala Wojskowego w Neapolu we Włoszech, który prześwietlił przedramiona dwóch rannych włoskich żołnierzy, aby zlokalizować tkwiące w nich kule. Powszechnie znane są „Petite Curies” („małe Curie”) — specjalne pojazdy wyposażone w przenośne aparaty do prześwietlania promieniami X, zaprojektowane przez Marię Curie, które służyły na polach bitewnych pierwszej

wojny światowej. Mniej znany jest fakt, że również podczas pierwszej wojny światowej dwóch Rosjan zaproponowało francuskiemu Ministerstwu Innowacji wykorzystanie dwupłatowca do przewożenia załogi składającej się z pilota, radiologa, chirurga i aparatu rentgenowskiego, który był zasilany bezpośrednio energią z silnika samolotu. Nie wiadomo, czy samolot ten kiedykolwiek uniósł się w powietrze, ale zachowały się rysunki projektu. Konsekwentnie część poświęcona medycznym zastosowaniom promieni X w polowej służbie zdrowia zakończona jest bibliografią najwcześniejszych źródeł opisujących użycie promieni X do lokalizowania ciał obcych. Mould przywołuje też pierwszy podręcznik na temat promieni X, opatrzony datą maj 1896, poświęcony tym zagadnieniom.

Jeśli do tej pory uważaliście bibliografię za, mówiąc delikatnie, *dry as a dust* — („suche jak pył”) i za ciężkostrawną lekturę, ta książka sprawi, że zmienicie zdanie — tym razem pomyślcie raczej o *dry martini* („wytrawnym martini”).

Równie istotne jest, że zasięg bibliografii Moulda rozciąga się na wiele krajów i często odwołuje się do mało znanych czasopism i podręczników, do których nie sposób dotrzeć przez internet, nawet przy dzisiejszych możliwościach. Ma to szczególne znaczenie w przypadku źródeł odnoszących się do pierwszych lat zastosowania promieni X w medycynie. Nie jest to rzecz przypadkowa. Autor tej książki zdobył stopnie naukowe z fizyki, fizyki jądrowej i statystyki onkologicznej, jest współautorem ponad 50 książek i 200 artykułów w recenzowanych czasopismach, jest zawodowym fizykiem medycznym od 1961 roku i wykładał na temat promieni

X i radu w Europie, Ameryce, Australii i Azji, odwiedzając wszędzie miejscowe biblioteki i zbiory muzealne. Ponadto cytaty i adnotacje Moulda nie ograniczają się do fizyki i medycznych zastosowań promieni X, gdyż ich historia ściśle spleta się z historią zastosowań radu i syntetycznych izotopów w medycynie; Mould wyjaśnia, dlaczego tak się działo i popiera to bibliografią.

Niniejsza książka powinna stać się najważniejszym źródłem na temat zastosowania promieni X w medycynie w pierwszej połowie XX wieku.

Ta wartościowa pozycja nie jest do kupienia. Ograniczona pula egzemplarzy przeznaczona jest *gratis* dla czołowych bibliotek i osób interesujących się historią medycyny. Prośby o przesłanie książki należy kierować na adres: redakcja@coi.waw.pl

Być może za jakiś czas książka zostanie udostępniona w formie e-booka. Miejmy taką nadzieję.

Autor deklaruje brak konfliktu interesów.

Joel O. Lubenau

Emeritus Certified Health Physicist
89 South Heck Road
Lititz PA 17543-8560
jubenau1@windstream.net

Piśmiennictwo

1. Mould, R.F. Radium History Mosaic. *Nowotwory Journal of Oncology* v. 57, suppl. 4 (2007); ISSN 0029 540X.